

15. Татарчук В.В. Діяльність авіаційно-автомобільних майстерень КПІ в роки I світової війни // Матеріали 5-ї Всеукраїнської наукової конференції "Актуальні питання історії техніки". – К.: ПП "ЕКМО", 2006. – С. 132-134.

16. РГВИА, ф. 493, оп. 4, спр. 351.
17. РГВИА, ф. 493, оп. 4, спр. 541.

Надійшла до редколегії 07.08.14

А. Харук, д-р ист. наук, проф.
Академия сухопутных войск им. гетмана Петра Сагайдачного, Львов, Украина

РАЗВИТИЕ АВИАЦИОННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УКРАИНЕ В 1916–1918 ГОДАХ

В статье описаны шаги по расширению производственно-конструкторской базы авиационной промышленности в Украине в 1916–1918 гг. Проанализированы такие мероприятия: организация производственно-исследовательского центра в Херсоне, авиамоторного предприятия в Александровске, проекты создания авиазаводов в Киеве и Харькове.

Ключевые слова: авиационная промышленность, авиационное предприятие, военная авиация, Первая мировая война.

A. Kharuk, Doctor of History
Hetman Petro Sahaydachnyi Army Academy, Lviv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF AIRCRAFT INDUSTRY IN UKRAINE IN 1916–1918

The steps on widening of the production and design base of aircraft industry in Ukraine in 1916-1918 are described in this article. Next measures are analysed: organization of the industrial and research centre in Kherson; establishment of air motor plant in Oleksandrivsk; the projects of build up aircraft factories in Kyiv and Kharkiv.

Key words: aircraft industry, aviation plant, military aviation, The First World War.

УДК 94(477)"1917-1918"

І. Хома, канд. іст. наук, доц.
Національний університет "Львівська політехніка", Львів

ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ КОМІТЕТ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття розкриває проблему утворення та основних засад діяльності у Києві гуманітарної соціальної організації допомоги українцям Австро-Угорщини, потерпілим від Першої світової війни. Актуальність дослідження полягає в тому, що більшість фактів вперше введена в науковий обіг. Це допомагає ретельно вивчити методи самоорганізації та інтеграції іммігрантів із Західної України в суспільно-політичне життя Наддніпрянщини.

Ключові слова: Перша світова війна, Західна Україна, Є. Коновалець.

100 років від початку Першої світової війни є вдалою нагодою підвести підсумки про стан наукової розробки військових, політичних, соціальних, економічних, громадських та інших проблем, що безпосередньо та опосередковано пов'язані з передумовами, перебігом та наслідками війни. Річниця є також вдалою нагодою для того, щоб виробити нові інтелектуальні конструкції та орієнтири для подальших досліджень. Очевидно, що сучасна вітчизняна історична наука, попри ґрунтовну розробку окремих проблем, загалом не відображає всього масштабу перебігу Першої світової війни на українських землях і її впливу на українське суспільство. На такому ж рівні ця війна відображена і в суспільній пам'яті. Певна другорядність щодо Першої світової війни успадкована з радянських часів, коли основна увага була прикута до Другої світової війни, перемога в якій стала потужним інструментом для ідеологічної пропаганди.

З огляду на це, вважаємо за необхідне актуалізувати малодосліджену проблему, пов'язану зі створенням та діяльністю в Києві західноукраїнської громадської організації з надання допомоги українським військовополоненим, біженцям та виселенцям з Австро-Угорської імперії, що в роки війни перебували в Росії. Очевидно, що значення Галицько-Буковинського комітету не є достатньо оцінене в українській історіографії.

На час утворення Центральної Ради частина вихідців із західноукраїнських земель, яких національна революція застала в статусі біженців, виселенців та військовополонених, об'єднувалась навколо "Товариства опіки й допомоги для українців Галичини". Товариство було засноване приблизно в середині 1915 р. відомим вже на той час галицьким громадсько-політичним діячем С. Федаком [1], якого 18 лютого 1915 р. заарештувала російська військова адміністрація у Львові і вивез-

ла за межі Східної Галичини. Цього ж дня разом з ним було ув'язнено професора В. Охримовича, директора "Народної торгівлі" М. Заячківського, ректора духовної семінарії Й. Боцяна, директора українського національного музею І. Свенціцького, професора В. Шухевича та інших. Загалом, з осені 1914 р. до весни 1915 р. було заарештовано сотні українських науковців, освітян, представників культури та громадсько-політичних діячів, більшість з яких вивезли за межі Наддніпрянської України [2, 3].

Певним свідченням того, що це товариство було засновано у вказаний період, є лист С. Федака від 2 (15) вересня 1915 р. з Києва до В. Охримовича, який перебував в селі Голтявино, Пінчуцької волості Єнісейської губернії [4, арк. 2]. С. Федак цікавиться, чи отримав В. Охримович грошовий переказ. У листі від 20 (3 грудня) листопада 1915 р. С. Федак згадує комітет, на адресу якого писав листи В. Охримович, але не вказує офіційної назви [4, арк. 9]. Потребує уточнення назва цього товариства чи комітету, оскільки в знайдених нами документах вона не вказується. Можливо саме на основі цього товариства в квітні-травні 1917 р. було створено "Комітет допомоги українцям виселенцям при Українській Центральній Раді".

Офіційна діяльність комітету розпочалась 4 травня 1917 р. під назвою "Комітет допомоги українцям виселенцям у Києві". У цей день відбулося перше організаційне засідання, на якому була затверджена назва комітету, обрано керівника П. Мокроуса та секретаря Ю. Охримовича, вирішено проводити засідання щотижня та увійти в тісний контакт з Центральною Радою та громадськими організаціями [5, арк. 1].

7 травня було проведено друге засідання комітету за участю М. Грушевського, п. Линниченка (представник

Земського Союзу), п. Красковського (представник Союзу міст), др. А. Гарасиміва, І. Герасимовича, Сосновича, др. В. Сабата, П. Мокроуса, п-ні З. Сулінич, п-ні Каравай, п-ні Л. Садовської, А. Полонського та Ю. Охримовича. На засіданні вирішили, що комітет діятиме як орган Центральної Ради під назвою "Комітет допомоги українцям виселенцям при Українській Центральній Раді". Головою залишався П. Мокроус, а секретарем Ю. Охримович [6, арк. 1].

Спочатку комітет діяв як бюро в приміщенні Центральної Ради та активно співпрацював із створеною крайовим комісаром Галичини і Буковини Д. Дорошенком Галицько-Буковинською комісією. Ця комісія працювала в Києві з травня 1917 р. і до квітня 1918 р. [7, арк. 2]. Основні завдання полягали в організації повернення додому виселенців та біженців [8]. 23 червня на засіданні комісії на прохання Д. Дорошенка представниками Галицько-Буковинської комісії в Києві було затверджено Е. Португалова і П. Мокроуса. Співпраця з "Комітетом допомоги українцям виселенцям при Українській Центральній Раді" проводилась через П. Мокроуса, І. Герасимовича, В. Сабата та інших [5, арк. 2; 6, арк. 6-63в].

У липні 1917 р. Е. Португалов очолив Галицько-Буковинську комісію. До створення цієї комісії він був юридичним консультантом відділу допомоги потерпілому населенню від війни при Південно-Західному фронті [7, арк. 3, 215].

7 жовтня 1917 р. комітет під керівництвом П. Мокроуса затвердив нову назву організації – "Український Центральний Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни при Українській Центральній Раді" (далі – Галицько-Буковинський комітет). Під цією назвою комітет працював у Києві до червня 1919 р. [6, арк. 41, 163]. До основних функцій комітету відносилось надання матеріальної та правової допомоги українським біженцям, виселенцям і військовополоненим із Австро-Угорщини, збір інформації про місця їх перебування і т.п. [9]. Характерною для комітету була громадсько-політична діяльність у тісній співпраці з військовим формуванням Січових Стрільців та Головною радою галицьких, угорських та буковинських українців.

У виконавчій вертикалі влади комітет підпорядковувався біженському департаменту Секретаріату внутрішніх справ. У лютому 1918 р., коли в Києві перебували більшовики, комітет підпорядковувався Револьюційній комісії [10].

З початку липня 1917 р. помітну активність проявляє Є. Коновалець, який приїжджає до Києва з табору військовополонених у Царицині. Свою діяльність Є. Коновалець здійснює під прізвищем Є. Блавацький [5, арк. 5]. 8 липня Центральна Рада видала свідоцтво за номером № 1722/386 на ім'я Євгена Михайловича Блавацького. У свідоцтві зазначено, що 28-річний українець Є. Блавацький зі Стронятин (сучасне село Жовківського району Львівської області, приблизно в 19 км від Львова) є відомий Центральній Раді, яка за його поведінку ручається [11, арк. 2]. Необхідно зазначити, що Стронятин розташований приблизно в 10 км на схід від Зашкова, де народився Є. Коновалець. Українській історії відомо, що з села Стронятин походить шеф закордонного відділу Міністерства юстиції УНР, громадсько-політичний діяч, адвокат Василь Блавацький (1889–1944). Вперше під своїм прізвищем Є. Коновалець офіційно згадується в протоколі засідання Галицько-Буковинського комітету від 28 грудня 1917 р., де водночас зазначено його псевдонім – Блавацький [6, арк. 72].

Одночасно з Є. Коновальцем в Київ з табору в Дубовці приїжджає усусівець І. Чмола і активно долучається до роботи при Комітеті допомоги українцям виселенцям. Свою діяльність І. Чмола здійснює під прізвищем І. Щирба [5, арк. 72].

Помітною постаттю в цій справі був галичанин І. Лизанівський, якого 13 липня 1917 р. призначили скарбником Комітету допомоги українцям виселенцям замість В. Сабата [12, арк. 23].

Приблизно у вересні 1917 р. від Української Ради в Нью-Йорку Комітет допомоги українцям виселенцям отримав 100 тис. карбованців. Це дало змогу самостійно надавати поміч та відкривати філії. Для цього при комітеті було утворено бюро, начальником якого обрали Петра Барчука (під цим прізвищем до січня 1918 р. жив та працював у Києві усусівець П. Дідушок [5, арк. 5; 6, арк. 91]), заступником Є. Коновальця, уповноваженим від комітету був В. Сабат, а секретарем В. Савчин [5, Арк. 5]. Силами бюро було утворено 13 філій комітету в Сибіру та Центральній Росії. Через ці філії встановили контакт з 12 тис. виселенців та 1 тис., що перебували в Києві та околицях [5, арк. 7]. В одному з листів П. Дідушок радив відкривати філію Галицько-Буковинського комітету в складі 8-9 осіб. При тому, очолювати її повинен українець російського підданства, а членами можуть бути галичани [13, арк. 127].

Загалом комітет з травня до грудня 1917 р. з фонду для виселенців надав допомогу 1360 особам, а з коштів, що надходили із Сполучених Штатів Америки станом на березень 1918 р. 536 виселенцям та 438 військовополоненим [9, с. 4-6].

При бюро створили військову секцію в складі Є. Коновальця, В. Сабата та І. Щирби. Для роботи секції було виділено 40 тис. карбованців із суми, що надійшла від Української Ради в Нью-Йорку. За час роботи військова секція зареєструвала понад 10 тис. військовополонених українців [5, арк. 7]. Значною мірою саме завдяки цій секції було створено військове формування Січових Стрільців.

12 листопада в Києві Галицько-Буковинський комітет організував віче, для висвітлення намірів поляків приєднати Холмщину, Полісся і частину Волині до Польського королівства, а також плану Австро-Угорщини розширити автономні права Галичини та Буковини [14; 15].

Віче розпочалось о 18 год. у педагогічному музеї за участі близько 2,5 тисяч біженців, виселенців, військовополонених українців австро-угорського підданства, чеської делегації на чолі з Т. Масариком, румунського представництва Буковини на чолі з Емануїлом Ісопеску, членів Центральної Ради та уряду – генеральних секретарів судових справ М. Ткаченка та військових справ С. Петлюри. У президію віче було обрано Левандовського, М. Берлада, П. Барчука (П. Дідушок, вказаний як студент) та І. Базяка [15].

Підсумком проведеного віче стала спільна резолюція, у якій було відзначено: "1. Стоючи на основі, як найповнішого самовизначення українського народу, ми домагаємося злучення всіх українських земель в одну цілість, ...; 2. Звертаємось і закликаємо всіх галицьких українців по обох боках боевої лінії стати до як найрішучішої боротьби проти австро-польського імперіалізму ..." [15].

Комітет активно брав участь в організації гуманітарної допомоги на окупованих Росією українських територіях. Як приклад, 13 листопада 1917 р. відбулося планове засідання Галицько-Буковинського комітету, на якому Є. Коновалець звітував про поїздку до Зба-

ражського повіту [6, арк. 65]. Ще 14 жовтня він був делегований комітетом в субкомітет Галицько-Буковинської комісії для надання допомоги населенню при комісарі Тимчасового уряду в Збаражі [11, арк. 1]. На поточні витрати 25 жовтня від керівника Галицько-Буковинської комісії Е. Португалова Є. Коновалець отримав 2 тис. карбованців.

21 жовтня для організації продовольчої допомоги на окупованих російськими військами територіях були делеговані В. Сабат та І. Базяк [16, арк. 5; 17, арк. 4].

16 листопада Є. Коновалець представив у Галицько-Буковинську комісію рукописний звіт про роботу в Збаражському повіті, а 17 листопада з цього приводу відбулась екстренна нарада. Участь у ній взяли уповноважений обласного комісара Галичини і Буковини, керуючий справами Галицько-Буковинської комісії Е. Португалов, член комітету Південно-Західного фронту В. Зільбермінц, представники Галицько-Буковинського комітету В. Сабат і П. Барчук та інші. За підсумками наради було прийнято рішення видати представникам Галицько-Буковинського комітету в Збаражському повіті через Є. Коновальця 3 тис. крб., а представнику Київської обласної ради польських громад допомоги жертвам війни г. Фідлеру 1 тис. крб. Через Є. Коновальця здійснювалась виплата українцям, а Фідлера полякам, з розрахунку 24 крб. в місяць на людину. Для виконання цього доручення 19 листопада Є. Коновалець отримав нову місячну перепустку для роботи в Збаражському повіті [11, арк. 6-10].

У травні 1918 р. до нових тимчасових обов'язків Галицько-Буковинського комітету додалась опіка над частиною особового складу розформованого І-го полку Січових Стрільців. 25 травня на засіданні комітету, де був присутній Є. Коновалець, обговорювались питання про великий обсяг роботи в комітеті після розформування полку Січових Стрільців, а також про заборону німецьким командуванням надавати гуманітарну допомогу стрільцям [6, арк. 110].

4 червня на засіданні Галицько-Буковинського комітету розглядався запит німецького комісара про групування Січових Стрільців при комітеті. Доповідач поін-

формував, що на цей запит дано відповідь, у якій зазначено, що постійне перебування стрільців у комітеті пов'язане з отриманням ними грошей та харчів від свого командування [6, арк. 114].

Отже, створення та діяльність Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни добре відображає розвиток нових форм громадської активності українського суспільства та ліквідацію ізоляції у відносинах між українцями по обидва береги річки Збруч. Заснування комітету як гуманітарної організації дало йому змогу діяти в якості головного представництва вихідців із західноукраїнських земель у Києві та загалом на Наддніпрянщині, а також стати своєрідним осередком для подальшої інтеграції у державотворчі процеси українців австро-угорського підданства.

Список використаних джерел

1. Баран З. Степан Федак до образу львівського "неполітика" / З. Баран // Львів: місто, суспільство, культура. – Львів, 1999. – Т.3. – С.555.
2. Діло. – 1915. – 10 квітня
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 4465, оп. 1, спр. 360, арк. 1-6.
4. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 372, оп.1, спр. 91.
5. ЦДАВО України, ф. 1105, оп.1, спр. 106.
6. ЦДАВО України, ф. 1105, оп.1, спр. 71.
7. ЦДІАЛ, ф. 581, оп.1, спр. 5.
8. Діло. – 1917. – 23 листопада.
9. Звіт Українського Центрального Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни при Українській Центральній Раді. – Київ, 1918. – С. 1.
10. ЦДІАЛ. – Колекція 9. Матеріали документів архіву Наукового товариства імені Т.Шевченка у Львові, що зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві. М/ф 87499-87500. – Арк. 131.
11. ЦДАВО України, ф. 4221, оп.1, спр. 62.
12. ЦДАВО України, ф. 1105, оп.1, спр. 63.
13. ЦДАВО України, ф. 1105, оп.1, спр. 42.
14. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк, 1954. – Т.1.: Доба Центральної Ради. – С. 417.
15. Народна воля.. – 1917. – 14 листопада
16. ЦДАВО України, ф. 4221, оп.1, спр. 58.
17. ЦДАВО України, ф. 4221, оп.1, спр. 63.

Надійшла до редколегії 12.08.14

И. Хома, канд. ист. наук, доц.

Национальный университет "Львовская политехника", Львов, Украина

ГАЛИЦКО-БУКОВИНСКИЙ КОМИТЕТ ПОМОЩИ ЖЕРТВАМ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ: СОЗДАНИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья раскрывает проблему создания и основные принципы деятельности в Киеве гуманитарной социальной организации помощи украинцам Австро-Венгрии, потерпевшим от Первой мировой войны. Актуальность исследования состоит в том, что большинство фактов впервые введено в научный оборот. Это помогает тщательно изучить методы самоорганизации и интеграции иммигрантов с Западной Украины в общественно-политическую жизнь Надднепрянщины.

Ключевые слова: Первая мировая война, Западная Украина, Е. Коновалец.

I. Khoma, PhD (equiv. in History), Associate Professor
National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine

GALICIAN-BUKOWINIAN AID COMMITTEE FOR THE FIRST WORLD WAR VICTIMS: CREATION AND THE MAIN PRINCIPLES OF ACTIVITY

The report reveals the creation and main stages of humanitarian social organization in Kyiv to help Ukrainian Austro-Hungarian Empire affected by The First World War. The relevance is that most facts first introduced in the scientific revolution. It helps to thoroughly explore ways to self-organization and integration of immigrants from Western Ukraine in social and political life of Dnieper Ukraine.

Key words: The First World War, Western Ukraine, E. Konovalts.